

تاثیر کسری بودجه بر رشد اقتصادی ایران

هاجر باطنی^۱، پرویز سعیدی^۲، علی اکبر حاجیان^۳

^۱ دانشجوی دکترای تخصصی، گروه حسابداری، و احد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران
^۲ گروه حسابداری و مدیریت، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی آباد کتول، ایران
^۳ گروه مدیریت، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی آباد کتول، ایران

نویسنده مسئول:

هاجر باطنی

چکیده

هدف اصلی مقاله حاضر بررسی ارتباط بین کسری بودجه و رشد ناخالص داخلی در ایران است. در مورد این ارتباط سه دیدگاه وجود دارد، کینزی ها می گویند ارتباط مثبت بین کسر بودجه و رشد اقتصادی وجود دارد، درحالی که دیدگاه نئوکلاسیکها می گوید بین کسر بودجه و رشد اقتصادی ارتباط معکوس وجود دارد و ریکاردویی ها وجود یک ارتباط خنثی را بین کسر بودجه و رشد اقتصادی پیش بینی می کنند.

در این تحقیق از داده های سری زمانی ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۴ برای بررسی ارتباط بین کسر بودجه و رشد اقتصادی ایران استفاده شد. متغیر تولید ناخالص ملی به عنوان متغیر وابسته و سرمایه گذاری خارجی و کسر بودجه به عنوان متغیر مستقل استفاده گردید. از آزمون دیکی فولر برای بررسی مانایی داده ها استفاده شد و همه داده ها در سطح خطای ۵ درصد مانا بودند. نتایج آزمون علیت گرنجر نیز نشان داد که ارتباط دوطرفه ای بین کسر بودجه و تولید ناخالص داخلی وجود ندارد.

روش حداقل مربعات معمولی نشان داد که رابطه منفی و معنی داری بین کسر بودجه و تولید ناخالص داخلی در ایران وجود دارد، درحالی که بین تولید ناخالص داخلی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی ایران هیچ نوع رابطه ای وجود ندارد. به این ترتیب پژوهش ما به پیروی از دیدگاه نئوکلاسیکها است که می گوید بین کسر بودجه و رشد اقتصادی به ارتباط معکوس وجود دارد. درواقع وجود کسری های بودجه عاملی مضر برای اقتصاد شمرده می شود؛ به گونه ای که به سرمایه گذاری و رشد اقتصادی آسیب می رساند. نتایج نشان داد که ارتباط معکوس و معناداری بین کسر بودجه و رشد ناخالص داخلی وجود دارد.

کلمات کلیدی: رشد اقتصادی، تولید ناخالص داخلی، کسر بودجه، سرمایه گذاری، سرمایه گذاری مستقیم خارجی.

طبقه بندی JEL : E51, E52, E58 .

مقدمه

هدف اساسی این مقاله بررسی ارتباط بین کسر بودجه^۱ و رشد اقتصادی^۲ در ایران است. عدم تعادل مالی دولت به معنی عدم وجود هماهنگی بین درآمدها پرداخت‌های دولت، ناشی از افزایش درآمدهای دولت نسبت به مخارج آن مازاد بودجه یا نتیجه فزونی مخارج دولت نسبت به درآمدهای دولت کسری بودجه است. اکثر دولت‌ها با کسری بودجه مواجه‌اند که ناشی از کمبود درآمد و افزایش هزینه‌ها می‌باشد. برای اندازه‌گیری کسری بودجه عملکرد درآمد عمومی دولت را از عملکرد هزینه کسر می‌کنیم و برای اندازه‌گیری رشد اقتصادی از شاخص تولید ناخالص ملی استفاده کردیم. رشد اقتصادی و توسعه اقتصادی دو اصطلاحی هستند که باهم استفاده می‌شوند ولی معانی آن‌ها از هم متفاوت است. توسعه اقتصادی افزایش رفاه جامعه است درحالی‌که رشد اقتصادی افزایش میانگین درآمد در اقتصاد کشور است.^۳

همان منبع (۲۰۱۲) اهمیت سرمایه‌گذاری در رشد اقتصادی را مطرح کرد. او معتقد است سرمایه‌گذاری برای رشد اقتصادی لازم است. او در تحقیق خود به این نتیجه رسید که یک درصد افزایش سرمایه‌گذاری تولید ناخالص داخلی را ۰.۸۹ درصد افزایش خواهد داد. او پیشنهاد می‌کند که دولت باید سهم بیشتری از بودجه خود را صرف تولیداتی کند که منجر به رشد اقتصادی می‌شود. دولت باید سرمایه‌گذاران ملی و بین‌المللی که به‌طور مثبت در پیشرفت کشور مشارکت دارند را تشویق بکند. همان منبع (۲۰۱۲) همچنین رابطه بین تولید ناخالص داخلی و مصرف انرژی پاکستان را بررسی می‌کند. او فکر می‌کند که اقتصاد پاکستان وابسته به انرژی است. او برای مطالعه خود از تولید ناخالص داخلی به‌عنوان متغیر وابسته و مصرف انرژی به‌عنوان متغیر مستقل برای دوره ۲۰۰۶-۱۹۷۳ استفاده کرد. او می‌گوید یک درصد افزایش در مصرف انرژی تولید ناخالص داخلی را ۱.۲۳ درصد بالا می‌برد. نجید احمد (۲۰۱۲) در پژوهشی دیگر یک رابطه مثبت و معنی‌دار بین رشد اقتصادی و صادرات پاکستان می‌یابد. او از تکنیک روش حداقل مربعات (OLS) استفاده کرد و می‌گوید یک درصد افزایش در صادرات تولید ناخالص داخلی را ۰.۸۱ درصد افزایش دهد. گسترش صادرات منجر به رشد اقتصادی و رشد اقتصادی منجر به صادرات بیشتر خواهد شد.

نور حیاتی^۴ (۲۰۱۲) به بررسی رابطه بین کسری بودجه و رشد اقتصادی در مالزی پرداخت. او برای تجزیه و تحلیل از داده‌های سه‌ماهه برای دوره‌های ۲۰۱۱-۲۰۰۰ استفاده کرد.^۵ او نشان داد که هیچ ارتباطی بین کسری بودجه و رشد اقتصادی در بلندمدت وجود ندارد و پیشنهاد می‌کند دولت باید سیاستی را در پیش گیرد که به‌وسیله آن درآمد ملی و سرانه دولت افزایش یابد و به این نتیجه رسید که می‌گوید کسری بودجه هیچ نقشی در رشد اقتصادی ندارد و شوک در اقتصاد مالزی را می‌توان با کمک هزینه‌های تولیدی کنترل کرد.

در ادبیات اقتصادی در مورد چگونگی ارتباط کسری بودجه دولت و رشد اقتصادی کشورها جواب دقیقی وجود ندارد زیرا آثار اقتصادی کسری بودجه دولت به چگونگی به وجود آمدن آن، نحوه تأمین مالی و شرایط اقتصاد کلان بستگی خواهد داشت. کسری بودجه به شیوه‌های مختلفی مانند کسب درآمد از طریق فروش نفت و گاز، فروش ارز، فروش سایر دارایی‌ها و افزایش مالیات، قرض گرفتن از منابع داخلی و خارجی و درآمد حاصل از استقراض داخلی از بانک مرکزی تأمین می‌شود. هرکدام از این شیوه‌ها اثر متفاوتی بر بودجه و رشد اقتصادی می‌گذارند. چنانچه دولت نتواند کسری بودجه خود را از طریق درآمد مالیات یا فروش دارایی‌ها تأمین کند به استقراض از نظام بانکی متوسل می‌شود و تقاضای دولت برای اعتبارات افزایش و بدهی دولت بالا می‌رود و در نتیجه نرخ بهره با قیمت اعتبارات افزایش می‌یابد. این افزایش در نرخ بهره، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی را پرهزینه‌تر نموده و باعث استفاده مقدار کمتری از آن شده که این امر به‌نوبه خود اثر نامطلوبی بر رشد اقتصادی دارد^۶ و از طرف دیگر استقراض باعث افزایش عرضه پول می‌شود و در نتیجه تورم افزایش می‌یابد و اثر منفی بر رشد اقتصادی می‌گذارد. درواقع اگر کسری بودجه از طریق افزایش اوراق مشارکت و افزایش مالیات صورت گیرد باعث رشد اقتصادی می‌شود ولی اگر از طریق استقراض صورت گیرد موجب کاهش رشد اقتصادی می‌شود؛ اما باید توجه داشت درآمدهای دولت در کشورهای درحال توسعه از جمله کشور ما تکافوی مخارج دولت را نمی‌دهد لاجرم دولت‌ها باروی کار آمدن سیاست کسری بودجه منابع موردنیاز را تحصیل می‌کنند و از این جهت دیده می‌شود که کسری بودجه یکی از مسائل اساسی در اقتصاد است.

^۱ -Economic Growth

^۲ -Budget Deficit

^۳ -Najid Ahmad

^۴ -nur Hayati

^۵ -Hayati

^۶ -Harvey

اگر سیاست‌های کسری بودجه به نحوی کارا و در جهت رشد اقتصادی مورد استفاده قرار گیرد منجر به بهبود شرایط اقتصادی می‌شود.^۷

در ادبیات اقتصادی، سه دیدگاه نظری عمده "نئوکلاسیک، کینزی و ریکاردویی"^۸ در رابطه با آثار کسری‌های بودجه بر سایر متغیرهای کلان اقتصادی مانند مصرف، سرمایه‌گذاری، پس‌انداز، نرخ بهره، نرخ ارز و کسری بخش تجارت خارجی شکل گرفته است. این سه دیدگاه نظری از بعد فروض و نتایج با یکدیگر اختلاف نظرهایی دارند.

در دیدگاه نئوکلاسیک، وجود کسری‌های بودجه عاملی مضر برای اقتصاد شمرده می‌شود، به گونه‌ای که به سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی آسیب می‌رساند. در مقابل، کسری‌های بودجه در دیدگاه کینزی نه تنها ضرورت صدمه‌ای بر عملکرد اقتصاد وارد نمی‌سازد بلکه در شرایطی حتی به سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی مدد می‌رساند. البته هر دو دیدگاه درباره نحوه تأثیر و نتیجه نهایی کسری‌های بودجه بر نرخ ارز و کسری‌های بخش تجارت خارجی با یکدیگر وحدت نظر دارند. دیدگاه سوم که از آن به عنوان نظریه برابری ریکاردویی یاد می‌شود و مبنایی برای مقایسه است، وجود هرگونه تأثیر از سوی کسری‌های بودجه دولت بر متغیرهای مصرف و سرمایه‌گذاری در بخش داخلی و نرخ ارز و کسری حساب جاری در بخش خارجی را نفی می‌کند.^۹ دولت‌ها برای هدایت امور اقتصادی کشور ناچارند محدوده فعالیت خود را گسترش داده و با توسل به افزایش مخارج دولتی برنامه‌های خود را به مرحله اجرا درآورند.

به طور کلی هدف اصلی این مقاله تحقیق و بررسی ارتباط بین کسر بودجه و رشد ناخالص داخلی در ایران است. در رابطه با این ارتباط دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد. برخی فکر می‌کنند که کسری بودجه برای رشد اقتصادی مفید است و برخی دیگر وجود مازاد بودجه را برای رشد اقتصادی ضروری می‌دانند. در حالی که بعضی از آن‌ها معتقدند که بین کسر بودجه و رشد اقتصادی هیچ ارتباطی وجود ندارد.

مبانی نظری

دولت‌ها الزاماً برای رسیدن به اهداف، نیاز به یک برآورد از منابع و مصارف مالی خویش دارند که به عنوان بودجه دولت از آن یاد می‌شود که باید همواره متعادل باشد. بدیهی است که همواره دریافت‌های دولت به اندازه پرداخت‌های آن نخواهد بود و در اکثر اوقات مصارف دولت بیشتر از منابع آن خواهد بود و از طرف دیگر همان گونه که عنوان کردیم بودجه همواره باید متعادل باشد. در نتیجه مابه‌التفاوت مصارف و منابع که از طرق گوناگون تأمین می‌شود تحت عنوان کسری بودجه دولت منظور می‌شود. کسری بودجه به عنوان ابزار سیاسی نقش اساسی را در جهت‌یابی به ثبات اقتصادی و کاهش فقر و توزیع درآمد و رشد پایدار را ایفا می‌کند. بر این اساس اکثر دولت‌ها از ابزار بودجه به عنوان ابزاری کارا در راستای رسیدن به اهداف اقتصادی خود استفاده می‌کنند.

کسری بودجه دولت و تعدیل آن یکی از نگرانی‌های اصلی آن در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه است. دولت‌ها همواره سعی دارند هزینه‌های خود را با درآمدها منطبق کنند و ناگزیر اقتصاد را به نوعی هدایت نمایند که اشتغال کاهش نیابد. سرعت افزایش هزینه‌ها مسئله عدم همسویی بین درآمد و هزینه دولت را به وجود می‌آورد که به آن اصطلاحاً کسری بودجه گفته می‌شود. با توجه به تئوری‌های نظری، کسری بودجه با توجه به نحوه تأمین مالی‌اش آثار اقتصادی متفاوتی بر جای می‌گذارد.^{۱۰} از جمله راهکارهایی که می‌توان برای کاهش کسر بودجه بکار برد، تلاش برای افزایش دریافت‌های دولت است که مهم‌ترین گزینه افزایش درآمدهای مالیاتی می‌باشد. در مورد افزایش درآمد مالیاتی توجه به عملکرد دولت مبین عدم توفیق قابل ملاحظه در این بخش است که این عدم توفیق را می‌توان ناشی از جنبه قانونی و اجرایی نظام مالیاتی کشور دانست. اگر دولت قادر به اصلاح ساختار مالیاتی شود می‌توان آن را به عنوان یکی از روش‌های افزایش درآمد دولت، تقلیل کسر بودجه و در نهایت مهار تورم و رشد اقتصادی کشور دانست.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^{۱۱} (FDI) با رشد اقتصادی در تعدادی از کشورها مرتبط است. استادی و همکاران (۱۳۹۲) عنوان می‌کنند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و افزایش انتقال تکنولوژی مرتبط است و باعث بهبود

^۷ -Antwi

^۸ -Neoclassical, Keynesian and Ricardian

^۹ -Bernheim, B. Douglas

^{۱۰} -Adam and Bevan

^{۱۱} -Foreign direct investment

رشد اقتصادی در کشورهای میزبان می‌گردد. لذا تجارت و جریان‌های ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌عنوان عامل مهم در فرایند رشد اقتصادی شناخته شده‌اند.

از دیدگاه صندوق بین‌المللی پول، سرمایه‌گذار خارجی، سرمایه‌گذاری است که به هدف کسب منافع پایدار در کشوری به‌جز موطن فرد سرمایه‌گذار انجام می‌شود و هدف سرمایه‌گذار در این سرمایه‌گذاری آن است که در مدیریت بنگاه مربوط نقش مؤثری داشته باشد.

مطالعات تجربی

باهدف تبیین اثرگذاری کسری بودجه بر رشد اقتصادی به‌عنوان یکی از متغیرهای کلان اقتصادی، مطالعات تجربی متعددی در کشورهای مختلف انجام شده است. نتایج متناقض بسیاری از این مطالعه‌ها نشان می‌دهد که تبیین دقیق ارتباط بین کسری بودجه و رشد اقتصادی در هر کشوری مستلزم انجام مطالعات تجربی می‌باشد که ایران نیز مستثنی نیست.

حسینی و مولایی (۱۳۸۵). به بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی روی رشد اقتصادی با استفاده از داده‌های سری زمانی برای ۱۳۸۱-۱۳۵۷ پرداختند. نتایج بیانگر تأثیر مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر روی رشد اقتصادی می‌باشد و بیانگر آن است که سرمایه‌انسانی اثر آن را نیز تقویت می‌کند. از سوی دیگر، افزایش نرخ تورم، مالیات و مخارج دولتی بر رشد اقتصادی در ایران آثار منفی دارند.

عزیزی، (۱۳۸۵). به مطالعه کسری بودجه و تورم در ایران در طی سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۵۴ پرداخت نتایج مطالعات نشان داد که کسری بودجه دولت در ایران ارتباط معنی‌داری با تورم ندارد درحالی‌که رابطه مثبت و معنی‌داری میان تورم و رشد حجم پول درآمدهای نفتی مشاهده می‌شود.

آذربایجانی و همکاران (۱۳۸۸). به بررسی تأثیرگذاری مستقیم سرمایه‌گذاری خارجی و تجارت بر رشد اقتصادی کشور ایران برای دوره ۱۳۸۴-۱۳۵۳ پرداختند. نتایج نشان داد که متغیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تنها در کوتاه‌مدت بر روی رشد اثرگذار است که این اثر منفی است. همچنین متغیر تجارت هم در کوتاه‌مدت هم در بلندمدت اثری مثبت و معنی‌داری را بر رشد اقتصادی ایران داشته است.

استادی و همکاران (۱۳۹۲). به بررسی رابطه متقابل بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی برای دوره ۱۳۸۷-۱۳۵۷ پرداختند. نتایج تحقیق بیانگر این است که رشد اقتصادی، باز بودن تجاری و سرمایه‌انسانی تأثیر مثبت بر روند جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد و آزمون علیت گرنجر نیز وجود به رابطه متقابل میان رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را نشان می‌دهد.

جعفری صمیمی و همکاران (۱۳۹۳). به بررسی اثرگذاری کسر بودجه بر رشد اقتصادی ایران در طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۶۹ با استفاده از مدل رگرسیون انتقال ملایم (STR) پرداختند. نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد کسری بودجه در قالب یک ساختار دو رژیم بر رشد ایران اثر گذاشته است. به‌نحوی‌که در دامنه رکود اقتصاد (رشد اقتصادی کمتر از ۳.۲۷ درصدی) سهم بزرگ‌تر کسر بودجه از تولید ناخالص داخلی، همگام با دیدگاه کینزی، اثر مثبت بر رشد اقتصادی و در دامنه‌های رونق اقتصاد (رشد اقتصادی بیشتر از ۳.۳۷ درصدی) همگام با دیدگاه نئوکلاسیکی، اثر منفی بر رشد اقتصادی داشته است.

عظیمی و نو فرستی (۱۳۹۴). در پی یافتن پاسخ مناسبی به این سؤال که رابطه بین کسری بودجه دولت و تراز تجاری در ایران چیست، بودند؟ آن‌ها با استفاده از یک الگوی اقتصادسنجی کلان ساختاری، داده‌های سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۸۰ را موردبررسی قرار دارند. نتیجه‌گیری کلی اینکه میزان وجه تأثیرگذاری کسری بودجه بر تراز تجاری در اقتصاد ایران بستگی به نوع تأمین مالی کسری بودجه دارد. اگر کسری بودجه ایجادشده در اثر افزایش مخارج مصرفی دولت، از طریق استقراض از بانک مرکزی یا افزایش مالیات‌های مستقیم و یا برداشت از حساب ذخیره ارزی تأمین شود، موجب بدترشدن تراز تجاری غیرنفتی می‌شود که تأمین مالی از طریق استقراض از بانک مرکزی و برداشت از حساب ذخیره ارزی، اثرات منفی بیشتری بر اقتصاد کشور و ازجمله تراز تجاری غیرنفتی دارد. اگر کسری بودجه ایجادشده در اثر افزایش مخارج مصرفی دولت، از طریق فروش اوراق مشارکت به مردم تأمین شود، موجب بهترشدن تراز تجاری می‌گردد.

شائولینگ لی^{۱۲} (۲۰۰۴). به بررسی رابطه بین سرمایه‌گذاری خارجی و رشد اقتصادی پرداخت. نتایج نشان داد که تعامل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با سرمایه‌انسانی تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی در کشورهای درحال توسعه دارد، درحالی‌که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با شکاف تکنولوژی تأثیر منفی دارد.

نجید احمد (۲۰۱۲). نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری برای رشد اقتصادی ضروری است. یافته‌های او نشان می‌دهد یک درصد افزایش در سرمایه‌گذاری تولید ناخالص ملی را به میزان ۸۹ درصد بالا می‌برد. او همچنین پیشنهاد می‌کند که دولت‌ها باید اکثر بودجه خود را در تولیداتی که منجر به رشد اقتصادی می‌شود سرمایه‌گذاری و سرمایه‌گذار ملی و بین‌المللی را تشویق کند تا به‌طور مثبت در پیشرفت کشور مشارکت داشته باشد.

گوهر^{۱۳} (۲۰۱۲). رابطه منفی میان کسری بودجه و رشد اقتصادی پاکستان را نشان می‌دهد. او بودجه تعادلی را برای رشد اقتصادی پیشنهاد می‌کند. او می‌گوید که دلیل کسری بودجه منابع کوتاه‌مدت دولت برای پرداخت هزینه‌ها در بلندمدت است. پاناگوتیس پکاس^{۱۴} (۲۰۱۵). به مطالعه برای تحلیل رابطه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی واثانیا، تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای منطقه یورو در سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۰۲ با استفاده از داده‌های پنل پرداخت. تجزیه و تحلیل تجربی نشان داد که یک رابطه مثبت بلندمدت میان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی وجود دارد؛ و همچنین نتایج نشان داد که سهام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عامل مهمی است که بر رشد اقتصادی کشورهای منطقه یورو تأثیر مثبت دارد.

ارجمندی و همکاران (۲۰۱۶). به بررسی اثر بهره‌وری و کسری بودجه دولتی در کشورهای منتخب منا در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۳ با استفاده از مدل‌های داده‌های پانل پرداختند. نتایج نشان داد که نتایج روابط برآورد شده برای مدل اول که کسری بودجه دولتی متغیر وابسته است، نشان‌دهنده تأثیر مثبت متغیرهای رشد اقتصادی و نرخ تورم و همچنین تأثیر منفی بهره‌وری کارایی و کسری بودجه دولت است؛ و مدل دوم که در آن رشد اقتصادی متغیر وابسته است نشان‌دهنده تأثیر مثبت بر شاخص بهره‌وری کارایی و رشد اقتصادی دارد علاوه بر این همبستگی منفی کسری بودجه دولتی با رشد اقتصادی همچنان حفظ شده است.

آنتونی و همکاران (۲۰۱۷). به مطالعه بررسی تأثیر صادرات مناطق آزاد و سرمایه‌گذاری در رشد اقتصادی در غنا در سال‌های ۱۹۹۸ تا ۲۰۱۵ با استفاده از مدل تصحیح خطای برداری (VECM) پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که صادرات مناطق آزاد و مناطق سرمایه‌گذاری آزاد اثر منفی با رشد اقتصادی دارند. این مطالعه نشان می‌دهد که برنامه‌های مناطق آزاد به‌منظور ارتقاء رشد اقتصادی غنا به هدف خود نرسیده است.

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه صفر: هیچ ارتباطی بین کسر بودجه و رشد اقتصادی در ایران وجود ندارد.

فرضیه یک: بین کسر بودجه و رشد اقتصادی در ایران ارتباط منفی و معنی‌داری وجود دارد.

روش‌شناسی تحقیق

داده‌ها به‌عنوان اطلاعات خام پردازش نشده، ابتدایی‌ترین شناخت پژوهشگر پیرامون پاسخ‌های احتمالی هستند که در رابطه با مسئله پژوهش مطرح می‌باشند. لذا تجزیه و تحلیل اطلاعات، به‌منظور فرآیند فراهم کردن امکان تحلیل برای آزمون فرضیه‌ها، جمع‌آوری، تلخیص، گروه‌بندی و پردازش داده‌ها ضروری است. تحلیل جامعه آماری به دو طریق توصیفی و استنباطی صورت می‌گیرد که در این پژوهش از هر دو نوع تحلیل استفاده شده است (آذر و مؤمنی، ۱۳۸۵).

ما برای بررسی ارتباط بین کسری بودجه و رشد اقتصادی از داده‌های سری زمانی در ایران استفاده کردیم. دوره زمانی از سال ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۴ گرفته شده است. اطلاعات از مرکز آمار ایران و سایت دیوان محاسبات و اداره کل تفریق بودجه کشور استخراج گردیده است و توسط نرم‌افزارهای آماری EXCEL و EVIEWS۱۰ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

¹³-gohar

¹⁴-panagiotis

یافته های تحقیق

۱- آمار توصیفی

در این قسمت اطلاعات مربوط به ۹ سال کشور ایران طی سال های ۱۳۹۴ الی ۱۳۸۶ مورد بررسی قرار می گیرد. در جدول ۱ خلاصه ای از آماره های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش ارائه شده اند.

جدول ۱: آماره های توصیفی متغیرهای پژوهش

ارقام میلیارد ریال

متغیر	میان	میانگین	بیشینه	کمینه	انحراف استاندارد
تولید ناخالص داخلی	6900073	6364369	11260089	3263077	3160099
کسر بودجه	-57455	35685	115268	-189234	103377
سرمایه گذاری مستقیم خارجی	4004	4370	8313	792	2597

با توجه جدول ۱ در مورد آماره های توصیفی نکات زیر قابل استنباط است:

میانگین تولید ناخالص ملی طی سال های مورد پژوهش ۶۳۴۴۳۶۹ میلیارد ریال و بیشترین مقدار آن ۱۱۲۶۰۰۸۹ میلیارد ریال و کمترین مقدار آن ۳۲۶۳۰۷۷ میلیارد ریال است.

میانگین سرمایه گذاری مستقیم خارجی طی سال های مورد پژوهش ۴۳۷۰ میلیارد ریال و بیشترین مقدار آن ۸۳۱۳ میلیارد ریال و کمترین مقدار آن نیز ۷۹۲ میلیارد ریال بوده است.

میانگین کسر بودجه در طی سال های مورد پژوهش ۳۵۶۸۵ میلیارد ریال و بیشترین مقدار آن ۱۱۵۲۶۸ میلیارد ریال و کمترین مقدار آن ۱۸۹۲۳۴- می باشد.

۲- آزمون نرمال بودن اجزای اخلاص رگرسیون

از آزمون جاک برا برای بررسی نرمال بودن اجزای اخلاص رگرسیون استفاده شده است. نتایج این آزمون در جدول شماره ۲ ارائه شده است. بر اساس این آزمون چون سطح معناداری بیشتر از ۰.۰۵ است، توزیع اجزای اخلاص رگرسیون نرمال می باشند.

جدول ۲: آماره جاک برا

متغیرها	آماره جاک برا	معنی داری
تولید ناخالص داخلی	۰.۹۶	۰.۶۱
کسری بودجه	۰.۴۰	۰.۸۱
سرمایه گذاری مستقیم خارجی	۰.۴۲	۰.۸۱

از آزمون دیکی فولر^{۱۵} برای بررسی ایستایی متغیرها استفاده شده است. داده های سری زمانی معمولاً روند را با زمان نشان می دهد؛ بنابراین روش معمول ترین مربعات برای بررسی رابطه بین متغیرها می تواند مورد استفاده قرار گیرد قبل از اعمال OLS، در این تحقیق از آزمون علیت گرنجر^{۱۶} نیز برای بررسی جهت متغیرها استفاده شده است.

۳- بررسی پایایی متغیرهای پژوهش

پایایی متغیرهای پژوهش، به این معنی است که میانگین و واریانس متغیرها در طول زمان و کوواریانس متغیرها بین سال های مختلف ثابت بوده است. در صورتی که متغیرهای پژوهش پایا نباشند؛ چه در مورد داده های سری زمانی و چه در داده های ترکیبی باعث بروز مشکل رگرسیون کاذب خواهد شد (زراعتاد و انواری، ۱۳۸۴). به همین دلیل قبل از انجام مقایسه بین مدل ها ابتدا پایایی متغیرهای پژوهش را با آزمون دیکی فولر با استفاده از نرم افزار EViews10 بررسی شده است. نتایج کلی این آزمون ها در جدول ۳ ارائه شده است.

¹⁵ -Dickey fuller test

¹⁶ -Granger causality test

جدول ۳: نتایج آزمون‌های پایایی متغیرهای پژوهش

متغیر	آماره آزمون	معناداری	نتیجه
تولید ناخالص داخلی	۲۹.۲-	۰.۳۰	پایا
کسر بودجه	۹۸.۳-	۰.۰۰	پایا
سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۸۱.۳-	۰.۰۰	پایا

تمام متغیرهای پژوهش در سطح خطای ۵ درصد پایا هستند؛ بنابراین می‌توان از روش حداقل مربعات برای بررسی ارتباط بین آن‌ها استفاده کرد. قبل از استفاده از روش حداقل مربعات از آزمون علیت گرنجر برای جهت متغیرها استفاده می‌کنیم. فرضیه صفر در این آزمون مبنی بر این است که بین متغیرها رابطه علیت وجود ندارد و فرضیه یک مبنی بر اینکه بین متغیرها رابطه علیت وجود دارد.

نتایج آزمون علیت گرنجر عبارت‌اند از:

جدول شماره ۴: نتایج آزمون علیت گرنجر متغیرهای پژوهش

فرضیه صفر	آماره آزمون	معناداری	نتیجه
سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی علیت گرنجر تولید ناخالص داخلی نیست	۱.۸۷	۰.۳	پذیرش فرضیه صفر
تولید ناخالص داخلی علیت گرنجر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیست	۰.۲۹	۰.۸	پذیرش فرضیه صفر
کسر بودجه علیت گرنجر تولید ناخالص داخلی نیست	۰.۶۴	۰.۶	پذیرش فرضیه صفر
تولید ناخالص داخلی علیت گرنجر کسر بودجه نیست	۲.۳۷	۰.۳	پذیرش فرضیه صفر
کسر بودجه علیت گرنجر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیست	۰.۲۹	۰.۸	پذیرش فرضیه صفر
سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی علیت گرنجر کسر بودجه نیست	۱.۵۸	۰.۴	پذیرش فرضیه صفر

۴- آمار استنباطی

مدل اقتصادسنجی به شکل زیر است:

$$GDP^* = \alpha + \beta_1(BD^*) + \beta_2(FDI^*) + \epsilon$$

که GDP تولید ناخالص ملی ایران در میلیارد ریال است.

BD کسری بودجه ایران و FDI سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران است.

جدول ۵: نتایج آزمون برآورد مدل

$GDP = \alpha + \beta_1(BD) + \beta_2(FDI) + \mu$					
متغیر	نماد	ضریب رگرسیون	آماره t	معناداری	vif
کسر بودجه	BD	-۲۵.۷۲	-۴.۱۰۲	۰.۰۰	1.119
سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	FDI	۲۳.۲۹	۰.۰۹۱	۰.۹۳	1.119
جز خطا	μ	۵۷۳۷۰۱۵	۴.۱۵۵	۰.۰۰	
آماره‌های موزون					
ضریب تعیین تعدیل‌شده	۰.۶۷	آماره F	۸.۹۹		
آماره دوربین-واتسون	۱.۹	معناداری آماره F	۰.۰۱		

با توجه به جدول ۵ وضعیت پذیرش یا رد فرضیه پژوهش مشخص می‌شود. در اینجا Durbin Watson Stat، ۱.۹ است که نشانه خوبی برای مدل ما است و همان طور که از آماره‌های موزون برآورد مدل پیداست در این حالت مدل رگرسیون معنی‌دار است (زیرا معناداری آماره F کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ است) و مدل دارای ضریب تعیین تعدیل‌شده ۰/۶۷ است که مقداری قابل‌قبول است و بیانگر این است که ۶۷ درصد تغییرات در متغیر وابسته (GDP) به دلیل متغیرهای مستقل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و کسری بودجه و دیگر موارد به دلیل خطا است. vif برای کلیه متغیرهای مستقل کمتر از ۵ می‌باشد، بنابراین بین متغیرهای مستقل هم خطی وجود ندارد، بنابراین مدل برازش شده دارای اعتبار می‌باشد.

با توجه به ضرایب و احتمال‌ها و با استفاده از آزمون T نتیجه پذیرش یا رد فرضیه‌ها مشخص می‌شود. نحوه قضاوت بدین صورت است که در هر فرضیه آماره T متغیر مستقل بایستی در بازه بحرانی $1/96 -$ الی $1/96 +$ نباشد یا اینکه معناداری متغیر مذکور زیر سطح خطای ۰/۰۵ باشد؛ بنابراین در مورد فرضیه، متغیر مستقل کسر بودجه و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است که احتمال متغیر کسر بودجه کمتر ۰/۰۵ است و هم اینکه مقدار آماره T متناظر با آن در خارج از بازه بحرانی است (مقدار آماره T این متغیر ۴.۱۰۲ می‌باشد)؛ بنابراین فرضیه صفر مورد تأیید قرار نمی‌گیرد؛ و فرضیه یک مبنی بر اینکه بین کسر بودجه و رشد اقتصادی کشور رابطه منفی و معنی‌داری وجود دارد پذیرفته می‌شود.

نتیجه‌گیری

تلاش برای یافتن رابطه بین کسری بودجه و رشد اقتصادی ایران صورت گرفت. تولید ناخالص داخلی به‌عنوان متغیر وابسته درحالی‌که کسری بودجه و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌عنوان متغیر مستقل گرفته شد. تمام متغیرها در سطح ۰/۰۵ سطح معناداری پایا هستند. نتایج علیت گرنج‌نشان داد که ارتباط دوطرفه‌ای بین تولید ناخالص داخلی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، همچنین ارتباط دوطرفه‌ای بین رشد ناخالص داخلی و کسر بودجه و ارتباط دوطرفه‌ای بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و کسر بودجه وجود ندارد. شاخص تولید ناخالص داخلی برای اندازه‌گیری رشد اقتصادی استفاده گردید. برای به دست آوردن کسری بودجه عملکرد درآمد عمومی دولت باید از عملکرد هزینه‌های عمومی دولت کسر گردید.

روش حداقل مربعات معمولی نشان داد که رابطه منفی و معنی‌داری بین کسر بودجه و تولید ناخالص داخلی در ایران وجود دارد، درحالی‌که بین تولید ناخالص داخلی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران هیچ نوع رابطه‌ای وجود ندارد. نتایج این پژوهش با پژوهش‌های نور حیاتی (۲۰۱۲)، استادی، حسین؛ رفعت، بتول؛ رئیسی، عباسعلی (۱۳۹۲)، شائولینگ لی (۲۰۰۴) و پاناگوتیس پکاس (۲۰۱۵) همخوانی دارد.

نتایج پژوهش از دیدگاه نئوکلاسیکها پیروی می‌کند و نشان می‌دهد که بین کسر بودجه و رشد اقتصادی در ایران رابطه منفی و معنی‌داری وجود دارد درحالی‌که بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تولید ناخالص داخلی رابطه‌ای وجود ندارد. کسری بودجه در رساندن اقتصاد به حالت تعادل نقشی ندارد و عواملی دیگری در رشد اقتصادی کشور تأثیر دارند که باید در پژوهش‌های آینده مدنظر گرفته شود.

منابع و مراجع

- ۱- آذربایجانی، کریم؛ شهیدی، آمنه؛ محمدی، فرزانه. (۱۳۸۸). بررسی ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تجارت و رشد در چارچوب یک الگوی خود توضیح با وقفه‌های گسترده. فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، سال نهم، شماره دوم، صفحات ۱-۱۷.
- ۲- استادی، حسین؛ رفعت، بتول؛ رئیسی، عباسعلی. (۱۳۹۲). نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی ایران. فصلنامه تحقیقات توسعه اقتصادی، شماره نهم، ۱۴۷-۱۷۲.
- ۳- آذر، عادل و مؤمنی، منصور. (۱۳۸۵). آمار و کاربرد آن در مدیریت، جلد دوم تحلیل آماری، تهران، انتشارات سمت.
- ۴- جعفری، صمیمی؛ منتظری شورکچالی، احمد؛ گردابی، جلال. (۱۳۹۳). اثر نامتقارن کسر بودجه بر رشد اقتصادی ایران. فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات اقتصادی کاربردی ایران، سال سوم، شماره ۱۲. ۱۱۱-۱۲۸.
- ۵- حسینی، سیدصفدر؛ مولایی مرتضی. (۱۳۸۵). تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در ایران. پژوهشنامه اقتصادی، دوره ۶، شماره ۵۷، ۲-۸۰.
- ۶- زراء نژاد، منصور؛ انواری، ابراهیم. (۱۳۸۴). کاربرد داده‌های ترکیبی در اقتصادسنجی، فصلنامه بررسی‌های اقتصادی، دوره دوم، شماره چهارم، ص ۲۱-۵۲.
- ۷- عزیزی، فیروزه. (۱۳۸۵). کسری بودجه و تورم در ایران. دو فصلنامه علمی-پژوهشی جستارهای اقتصادی، سال سوم، شماره ششم.
- ۸- عظیمی، سید امیر؛ نو فرستی، محمد. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین کسری بودجه دولت و تراز تجاری در ایران. فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، رشد و توسعه پایدار، سال پانزدهم، شماره دوم، ۱۳۷-۱۵۶.
- 9- Adam C. S. and Bevan D. L. (۲۰۰۴). Fiscal Deficits and Growth in Developing Countries, *Journal of Public Economics*, ۸۹; ۵۷۱- ۵۹۷.
- 10- Antwi S. Zhao, X. and Atta Mills, E. F. (۲۰۱۳). Consequential Effects of Budget Deficit on Economic Growth: Empirical Evidence from Ghana, *International Journal of Economics and Finance*, ۵ (۳); ۹۰-۱۰۱.
- 11- Alexander Quacoe, Anthony Q.Q. Aboagye, Godfred A. Bokpin, (۲۰۱۷). *Assessing the impact of export processing zones on economic growth in Ghana*, *Research in International Business and Finance*, Volume ۴۲, ۱۱۵۰-۱۱۶۳.
- 12- Arjomand.M;Emami.K;Salimi.F. (۲۰۱۶). Growth and Productivity; The Role of Budget Deficit in the MENA Selected Countries, *Procedia Economics and Finance*, Volume ۳۶, ۳۴۵-۳۵۲.
- 13- Bernheim, B. Douglas. (۱۹۹۰). A Neoclassical Perspective on Budget Deficits; *Journal of Economic Perspectives*, Vol. ۳, No. ۲, Spring ۱۹۸۹: ۵۵-۷۲.
- 14- Najid, A. (۲۰۱۲). Energy Consumption and Economic Growth: Evidence from Pakistan. *Australian Journal of Business and Management Research*, ۰۹-۱۴.

<http://www.jase.ir>

-
- 15- Najid,A. (۲۰۱۲). Importance of Investment for Economic Growth: Evidence from pakistan. *Interdisciplinary journal of contemporary esearch in business*, ۶۸۰-۶۸۴.
- 16- Najid,A. (۲۰۱۲). Exports and Economic Growth in Pakistan: Evidence from Ordinary least Squares Andgranger Causality Test. *Asian Journal of Research in Business Economics and Management*, ۶۱-۶۹.
- 17- najid,A. (۲۰۱۳). the role of budget in the economic growth of pakestan, *Global Journal of Management and Business Research Economics and Commerce*, Volume ۱۳, Issue ۵, Version ۱.۰, Year ۲۰۱۳.
- 18- Panagiotis. P. (۲۰۱۵).The Impact of FDI on Economic Growth in Eurozone Countries.*The Journal of Economic Asymmetries*,Volume ۱۲, Issue ۲, ۱۲۴-۱۳۲.
- 19- Goher.F. M. A. (۲۰۱۲). Consequential Effects of Budget Deficit on Economic Growth of Pakistan. *International Journal of Business and Social Science*, ۲۰۳-۲۰۸.
- 20- Xiaoying Li,Xiaming Liu. (۲۰۰۵). Foreign Direct Investment and Economic Growth, *World Development*,Volume ۳۳, Issue ۳, ۳۹۳-۴۰۷.